

odnos čovjeka prema drugom čovjeku, kao i prema radu i predmetu rada drugog čovjeka.

Uopće, stav da je čovjeku otudjena njegova rodna suština znači da je čovjek otudjen drugome, kao što je svaki od njih otudjen ljudskoj suštini.

Otudjenje čovjeka, uopće svaki odnos u kojem se čovjek nalazi prema samome sebi, ostvaruje se i izražava tek u odnosu u kojem se čovjek nalazi prema drugim ljudima.

Tako, dakle, u odnosu otudjena rada svaki čovjek promatra drugoga prema mjerilu i odnosu u kojem se nalazi on sam kao radnik.

Mi smo pošli od nacionalnoekonomske činjenice, od otudjenja radnika i njegove proizvodnje. Mi smo izrazili pojam te činjenice: otudjeni, ospoljeni rad. Mi smo analizirali taj pojam, dakle analizirali smo jednu nacionalnoekonomsku činjenicu.

Pogledajmo sada dalje, kako se pojam otudjenog, ospoljenog rada mora u zbiljosti izraziti i prikazati.

Ako je proizvod rada meni tuđ, ako se meni suprostavlja kao tuđa sila, kome on onda pripada?

Ako moja vlastita djelatnost ne pripada meni, ako je ona tuđa iznudjena djelatnost, kome ona pripada?

Nekom drugom biću, a ne meni.

Tko je to biće?

Bogovi? Istina, u prvo se vreme glavna proizvodnja pojavljuje - kao na primer, gradnja hramova itd. u Egiptu, Indiji, Meksiku - u službi bogova, kao što i proizvod pripada bogovima. Ali sami bogovi nisu nikada bili gospodari rada. Isto tako ni priroda. I kakva bi protivrečnost da se čovjek ukoliko više svojim radom podređuje sebi prirodu, ukoliko čuda bogova sve više postaju izlišna usljed čuda industrije, da se čovjek, za volju tih snaga, odrekao radosti proizvodnje i užitka od proizvoda!